

LLAURANT UN FUTUR SOSTENIBLE

LLAURANT UN FUTUR SOSTENIBLE: CAP A
UNA AGRICULTURA JUSTA I UN CONSUM
RESPONSABLE A LA PROVÍNCIA DE CASTELLÓ.

ALBA REMOLAR FRANCH
TÈCNICA D'EDUCACIÓ PER LA CIUTADANIA GLOBAL I
PARTICIPACIÓ CIUTADANA A LA FUNDACIÓ NOVESSEDES

Un sistema alimentari insostenible

Un món en crisis

Avui en dia ens trobem immersos en una **crisi global multidimensional**. Una crisi que abasta des del canvi climàtic fins a l'extinció massiva d'espècies i la destrucció greu dels espais naturals de tot el planeta, i que té efectes directes en la nostra salut i en la nostra vida diària.

La situació del medi ambient en general, i del canvi climàtic en particular, representa un dels principals reptes de la humanitat. Segons l'últim informe de l'IPCC el **canvi climàtic**, que afecta a tot el planeta, s'està **accelerant i intensificant**, és pitjor de l'esperat i és profundament injust, ja que les comunitats vulnerables que menys han contribuït al llarg de la història són les més afectades (IPCC 2022).

El sistema agroalimentari no n'està al marge de la crisi global!

Per una banda, els processos de degradació associats al canvi climàtic tenen greus repercussions per a l'agricultura. De fet, el **canvi climàtic** ha estat identificat per la FAO com **un dels impulsors principals de les crisis alimentàries**, que es van agreujant amb l'augment de la temperatura global, i que provoquen migracions climàtiques.

D'altra banda, l'actual **sistema alimentari industrialitzat és responsable de l'agreujament del canvi climàtic i de la crisi global**. Aquest sistema alimentari hegemònic té un caràcter intensiu, a gran escala, liderat per multinacionals i altament dependent d'*inputs* químics. A més a més, basa la seua rendibilitat en l'autoexplotació dels recursos humans i ecològics locals.

El triple impacte del sistema alimentari

Com s'assenyala en diversos informes, aquest model té **impactes en els àmbits social, econòmic i mediambiental** (Carucci et al. 2020; *Ecologistas en Acció* 2019).

Si ens centrem en l'àmbit social, ens trobem amb un sistema que no té en compte la dimensió sociocultural del territori i que deixa fora a les persones. Trobant-nos amb impactes diversos com: el despoblament rural, la pèrdua de superfície de cultiu, la situació desfavorable de l'agricultura familiar davant les grans explotacions, els preus injustos per a qui treballa al camp i l'empobriment de les zones rurals.

La desigualtat de gènere també es fa patent en aquest sector, i com a conseqüència ens trobem amb l'**exclusió de les dones de l'àmbit agrícola**. Hi ha múltiples factors i causes que poden explicar aquesta desigualtat, però una de les fonamentals són els valors transmesos socialment i la construcció cultural dels rols de gènere. Aquest aspecte ja s'assenyala en l'informe "Dones rurals del País Valencià" (Fariñas-Ausina 2017). També durant les entrevistes dutes a terme en el programa *Llaurant Un Futur Sostenible* (www.llaurant.com) s'identifica com una de les claus d'aquesta desigualtat "*l'assignació tradicional de rols de gènere que invisibilitza el paper de la dona i la fiquen en un lloc menys rellevant*". Les dones estan vinculades a la planificació, investiga-

ció i gestions administratives, tasques que romanen en l'ombra enfront de la visibilitat de les tasques merament de camp, *in situ*, marcades per estereotips masculinitzats del llaurador (*Fariñas-Ausina 2017*).

Sense oblidar-nos de la dificultat de l'accés als recursos en les zones rurals i la sobrecàrrega de treball. A banda del treball productiu, a la dona se li assigna “*de forma natural*” les tasques de cures, donant lloc a dobles jornades laborals (*Fariñas-Ausina 2017*). Quan hem dut a terme les activitats englobades en **Llaurant** s'ha evidenciat aquesta **masculinització del sector**, sols un 30% de les persones llauradores i productores que han participat directament en el programa són dones.

A més a més, aquest sistema alimentari té **impactes greus en la salut humana**, segons l'OMS, l'alimentació, siga per dieta inadequada o per la ingesta de tòxics, està vinculada amb un 70% de les morts per malalties cròniques no transmissibles (*Carucci et al. 2020*) i la **població infantil és un dels grups vulnerables més afectats** per aquest impacte. UNICEF adverteix de l'alarmant nombre d'infants que sofreixen les conseqüències d'una mala alimentació i d'un sistema alimentari que no té en compte les seues necessitats (*UNICEF 2019*).

Si ens centrem en l'àmbit econòmic, tenim una agricultura poc rendible dependent de subvencions europees, on es produeixen aliments barats que recorren llargues distàncies fins a ser consumits. Cadenes globals de subministraments, que exclouen els xicotets projectes productius i allunyen a les persones productores de les consumidoros, privant-les així de la presa de decisions sobre la seua alimentació.

En l'àmbit ambiental, ens trobem amb una agricultura dependent de fertilitzants de síntesi, de pesticides, d'energia fòssil, i que no té en compte l'entorn on s'extrauen els recursos naturals. Provocant greus problemes de pèrdua de biodiversitat, emissions de gasos d'efecte hivernacle, esgotament i contaminació d'aqüífers, desertificació; i degradació dels recursos naturals. El sistema agroalimentari genera el 34% de les emissions mundials de gasos d'efecte hivernacle, és una de les principals causes de desforestació, sent responsable d'almenys el 60% de la superfície talada anualment, el 33% de la degradació dels sols i el 20% de la sobreexplotació dels aqüífers (*Carasso i Alternativas 2022*).

En definitiva un sistema desvinculat de la vida que deixa fora a les persones del territori, on els aliments s'han transformat en una mercaderia importada i exportada al voltant del món.

Sense oblidar-nos que les conseqüències de la **crisi sanitària** de la CO-

VID-19, o l'actual guerra a Ucraïna, han ficat de relleu la **importància del sector alimentari** com a necessitat bàsica de supervivència. Alhora que ens mostra la vulnerabilitat i inestabilitat del sistema agroalimentari europeu, que depèn en bona part de les importacions, del mercat exterior, de les grans indústries agroalimentàries i de la mà d'obra estrangera. Tots aquests factors impacten negativament en la seguretat alimentària.

Tot açò ens fa preguntar-nos si hi ha altra model de sistema alimentari i altra forma de fer agricultura... un sistema **just per a les persones, el territori i el planeta**.

Cap a un Sistema Alimentari Just i Sostenible en Castelló

L'Horta del Rajolar: una altra forma de fer agricultura

En 2014 un grup de voluntàries va iniciar el procés de recuperació i conservació d'una antiga séquia en Betxí. Una séquia ja documentada en el segle XIV, que històricament feia possible el regadiu de la zona del Rajolar, proveïa de força motriu els molins, s'utilitzava per a la indústria, per a llavar i, fins i tot, per al consum de la població.

En la Fundació Novessendes (www.novessendes.org) treballem en nombroses iniciatives de participació social des de la proximitat del territori, i després d'un procés de diagnòstic vam detectar la necessitat de reinventar l'agricultura del municipi, i aprofitant la recuperació de la séquia, que feia possible tornar a aprofitar l'aigua per al cultiu de la zona, vam iniciar en 2015 el projecte de l'*Horta del Rajolar*.

Foto 1. Horta del Rajolar
Autor: Pako Sanz

Un projecte d'agroecologia basat en un model d'economia social i en els valors de l'Economia del Bé Comú, que obria noves oportunitats laborals, **recuperava terrenys de l'horta tradicional** abandonats, aportava solucions participatives i aprofitava els recursos comunitaris per a generar un **impacte positiu per a les persones i l'entorn**.

Durant aquests anys hem integrat la Custòdia del Territori en el projecte, cedint terrenys a agricultors i agricultores de la zona per a cultivar amb criteris ecològics, i fent accions de conservació de la biodiversitat i del patrimoni cultural. Actualment, en l'Horta del Rajolar produïm hortalisses de temporada, proximitat i ecològiques, per a més de 100 famílies que compren periòdicament les caixetes de verdures.

L'Horta del Rajolar s'ha convertit en un espai comunitari, de formació en agroecologia i de sensibilització ambiental referent a la província. I en la Fundació Novessendes hem adquirit, com a una de les línies d'actuació estratègiques, promoure un model de desenvolupament rural sostenible des de l'agroecologia i la sobirania alimentària, educant en consum responsable, afavorint la cooperació i les xarxes de productores.

Llaurant un Futur Sostenible

En 2021, dins d'aquesta línia d'acció, es va iniciar el programa **Llaurant un Futur Sostenible** (www.llaurant.com), on es fomenten estils de vida en harmonia amb la naturalesa, i una societat valenciana crítica, participativa, activa i **compromesa amb la transició cap a un sistema alimentari just i sostenible**. A partir del segon any de funcionament del programa es va unir l'ONG Pankara Ecoglobal, i des de llavors les dues entitats col·laborem per fer-lo possible.

La Sobirania Alimentària i l'Agroecologia són dos dels pilars del programa, que ajuden a integrar conceptes i principis ecològics i socials al disseny i la gestió dels sistemes alimentaris. També treballem els Objectius de Desenvolupament Sostenible marcats per Nacions Unides mitjançant l'Agenda 2030. I bàsicament, el finançament prové de la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica a través de les ajudes a projectes i programes d'educació per a la ciutadania global.

Els nostres Objectius

En el programa **Llaurant** tenim tres objectius principals:

1) Enfortir el sector agroecològic de la província de Castelló, mitjançant la creació de xarxa, del treball conjunt i dels coneixements compartits. La visibilització de la dona i el reconeixement del seu paper en la transició cap a un model agrícola més just i sostenible.

2) Sensibilitzar la ciutadania, mitjançant la difusió d'informació en jornades i fires, xerrades d'especialistes i tallers pràctics oberts al públic. Considerem que les persones consumidores som un gran agent de canvi i una peça fonamental en la construcció d'una societat justa i respectuosa amb el planeta.

3) Establir un procés de diàleg amb diversos agents institucionals i socials amb l'objectiu d'avançar cap a la cerca de solucions compartides davant els reptes globals dels sistemes alimentaris en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS).

Llauradores i llauradors com a protagonistes

Al llarg de la província ens trobem persones, al sector primari i al medi rural, que ja estan apostant per una agricultura i una ramaderia vinculades al territori i respectuoses amb el medi. Iniciatives agrícoles on s'utilitzen tècniques de cultiu que tenen cura de l'ecosistema agrari i del sòl, ajudant a fer front al can-

vi climàtic, la pèrdua de biodiversitat i la degradació dels recursos naturals.

Persones que amb el seu treball mantenen la cultura popular, conserven varietats de cultiu tradicionals, arrelen la població al territori i fan front a la desigualtat de gènere en el camp, reconeixent el paper de la dona en la transició cap a un model agrari més respectuós.

Persones que estan al capdavant d'iniciatives d'economia social i solidària, que reconnecten qui produeix amb qui consumeix els aliments, i que aporten solucions innovadores per a viure dins dels límits del planeta, ficant el benestar i les persones en el centre.

Aquestes persones, que fan de l'agricultura i la ramaderia una forma de vida, s'enfronten diàriament a molts reptes, entre d'altres les multitasques, el poc reconeixement i valoració de la seua professió i com aconseguir ficar uns preus justos als seus productes.

Per aquest motiu ens pareixia essencial visibilitzar aquestes realitats i enfortir el sector, fomentant el compromís per a la promoció de la sobirania alimentària i l'agricultura sostenible en petites productores i productors locals de la província de Castelló.

Durant el primer any del programa es van fer entrevistes a iniciatives de cultiu hortícola, cultiu de secà i entitats socials vinculades a la dinamització del territori. En les entrevistes agricultors i agricultores explicaven el perquè era important per a elles apostar per una agricultura respectuosa amb l'entorn i vinculada al territori. El resultat es va plasmar en un informe i un vídeo on es donaven deu raons per donar suport a l'agroecologia en Castelló. Tant les entrevistes com els materials audiovisuals es poden consultar en la pàgina web de *Llaurant un Futur Sostenible* (www.llaurant.com).

Foto 2. Òscar Gorriç Ventura, agricultor en l'Horta del Rajolar
Autor: Pako Sanz

Al llarg del programa s'ha treballat amb productores i productors i altres agents clau a través de tallers, espais participatius i enquestes, per definir les necessitats i problemàtiques del sector. Els resultats es plasmen en el segon informe publicat dins del programa: [*Aportacions de l'agroecologia a la sobirania alimentària*](#).

Una ciutadania crítica i implicada

Per altra part, també hem treballat en la sensibilització ciutadana. Una de les primeres accions va ser el llançament d'un spot audiovisual amb un provocador lema "*Conrear de manera sostenible no paga la pena a Castelló*". Posteriorment, amb la col·laboració de cinc agricultores i agricultors, es van llançar quatre vídeos curts on es mostraven projectes reals d'agricultura de proximitat amb un toc d'humor per a cridar l'atenció del públic. Una estratègia de conscienciació que cerca visibilitzar projectes agraris respectuosos amb l'entorn (mediambiental i humà) que es desenvolupen amb molt d'esforç a la província de Castelló. Els vídeos de la campanya es poden veure en el canal de YouTube de la Fundació Novessendes i en la web del projecte.

Foto 3. Gravació vídeos de la campanya Llaurant
Autora: Alba Remolar Franch

En el marc del programa es va convocar un concurs fotogràfic dirigit a aficionats i professionals de la fotografia, el qual incloïa tres **temàtiques**, totes elles centrades en la província de Castelló:

- ***Agricultura intensiva: impactes negatius a la província.*** Fotografies on es plasmen les problemàtiques de l'agricultura intensiva a la província.
- ***Agroecologia: impactes positius a la província.*** Fotografies on es plasmen els beneficis de consumir i produir aliments agroecològics.
- ***Dona i agricultura: una mirada ecofeminista del camp.*** Fotografies on es plasme la relació entre les dones i el treball al camp.

Del concurs es van seleccionar 16 fotografies de 13 autors i autores diferents, donant lloc a una exposició fotogràfica col·lectiva on es fa una reflexió de les implicacions socials i ambientals que té l'agricultura en el nostre entorn, des de la mirada propera de qui viu al territori i l'estima. L'exposició s'ha ins-

tal·lat en 4 municipis de la província (Betxí, Vila-real, Castelló i Albocàsser) i està accessible virtualment.

Foto 4. Exposició fotogràfica
Autor: Juan Vicent Doñate

També s'han dut a terme tallers pràctics amb diferents temàtiques (alimentació sostenible i saludable, varietats tradicionals i malbaratament alimentari), i dues jornades en la Universitat Jaume I, on han participat expertes en agroecologia i sobirania alimentària i s'han presentat bones pràctiques d'alimentació i agricultura sostenible, tant des de l'àmbit públic com privat, de la província.

Foto 5. Carla Centelles Trilles (Terrenae), Juan David Felip Miralles (ONGD Pankara Ecoglobal), Alma Nebot Vaya (La Casa de Neu), Pau Escorihuela Claramonte (Camp a Casa) i Òscar Gorriz Ventura (Horta del Rajolar) durant la II Jornada Llaurant en l'UJI el 9 de març de 2023

Autor: Juan Pablo Palladino

A més de tot açò, s'ha publicat un diagnòstic sobre hàbits de consum i grau de sensibilització en alimentació justa i sostenible, on han participat 370 persones. Aquest informe conclou que dins de l'imaginari col·lectiu no estan els termes agroecologia ni sobirania alimentària, quasi un 38% no coneix el terme "agroecologia" i un 58% no coneix el que és la "sobirania alimentària". La qual cosa ens dona una idea de la importància de seguir fent accions de sensibilització i formació en aquests temes.

Un joc de cartes per a aproximar-se a mercats de proximitat al llarg del món

La població infantil ha estat altre dels col·lectius beneficiaris del programa. S'han dut a terme tallers de sensibilització, on han participat 84 alumnes de primària de cinc centres educatius.

Com a fruit del programa s'ha publicat un joc de cartes ***La Baralla Sostenible***. Un recurs didàctic dirigit a infants de 6 a 12 anys, amb el qual, d'una forma lúdica, es treballa la importància de comprar en els mercats de proximitat. El joc de cartes es pot descarregar a la web de ***Llaurant un Futur Sostenible***.

Foto 6. Taller amb el joc de cartes La Baralla Sostenible
Autora: Alba Remolar Franch

Aprenentatges compartits

Tots els materials podeu trobar-los en la web del projecte (www.llaurant.com).
Ací vos deixem un recull dels enllaços directes als principals documents:

Vídeos de la campanya de comunicació:

- L'agroecologia a Castelló, paga la pena?
<https://youtu.be/zSiiHOiZSY8>
- 10 motius per a comprar productes de proximitat i agroecològics
https://youtu.be/i_3MoYOVGtA
- Gats agroecològics que no creuen en males herbes
<https://youtu.be/Z2MdNv9UpHk>

- Verdures de grans superfícies? No gràcies... <https://youtu.be/TEU09-xrqlA>
- A aquesta gata li encanten les olives, però no qualsevol... <https://youtu.be/8ipxmyQ1sR0>
- Saps per què el Gat Pau no té un pèl de ximple? <https://youtu.be/qPRIC-8FwZI>

Exposició fotogràfica

<http://hortadelrajolar.novessendes.org/exposicio-llaurant/>

Joc de Cartes: La Baralla Sostenible

<http://hortadelrajolar.novessendes.org/la-baralla-sostenible/>

Informes:

- Cap a un sistema alimentari just per a les persones i el planeta. Potencialitats transformadores de l'agroecologia a la província de Castelló
<http://hortadelrajolar.novessendes.org/wp-content/uploads/2022/05/Docu-Llaurant-WEB.pdf>
- Aportacions de l'agroecologia a la sobirania alimentària. Iniciatives agroecològiques en la província de Castelló
http://hortadelrajolar.novessendes.org/wp-content/uploads/2023/04/revista_novessendes_val_webp.pdf
- Principals dades de l'estudi sobre el consum de productes de proximitat i l'agroecologia
<http://hortadelrajolar.novessendes.org/wp-content/uploads/2023/04/0.-RESULTATS-ENQUESTA.pdf>

I ara què?

En juny de 2023 iniciem la tercera fase del programa Llaurant un Futur Sostenible amb l'objectiu de seguir treballant per una agricultura justa i sostenible a la província de Castelló.

Referències

- Carasso, Fundación i Fundación Alternativas. 2022. Libro Blanco de la Alimentación Sostenible en España. Fundación Carasso i Fundación Alternativas.
- Carucci, Piergiuseppe, Bolinches, Araceli i López-García, Daniel. 2020. Políticas alimentàries transformadores. Manual de posada en marxa. CERAI.
- Ecologistas en Acción. 2019. Agroecología para enfriar el planeta.
- Fariñas-Ausina, Sarai. 2017. Dones rurals del País Valencià. Veus que parlen de treball invisible, ecodependència i interdependència. Associació Perifèries del Món.
- IPCC. 2022. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.
- UNICEF. 2019. La mala alimentación perjudica la salud de los niños en todo el mundo, advierte UNICEF. Publicat el 15 d'octubre de 2019. <https://www.unicef.org/es/comunicados-prensa/la-mala-alimentaci%C3%B3n-perjudica-la-salud-de-los-ni%C3%B1os-en-todo-el-mundo-advierte>

